

• ASTERO GAIA •

Libiako amazigh herria

Egunsentia gizon askeen mendietan

Gaddafiren errepresiopean lau hamarkada eman ostean, Libiako amazigh herriak berebiziko nortasun aldarrikapenari eutsi dio. Armeekin ez ezik, egunkari, irratsaio eta abestiek heldu diote iraultzari.

Testua eta argazkiak:

KARLOS ZURUTUZA

*“Udaberriaren zain geundela, udazkena iritsi zen.
Nor gara? Hori gogoratu nahi dugu orain”.*

(Amazigh kanta herrikoia)

“LIBIAN GERTATZEN ARI DENA azaldu nahi diogu gure jendeari, eta gure hizkuntzaz”. Zalantzarik gabe, Muhamed Khalifaren erronka oso gertukoa gertatzen da gurean. Khalifa *Mendietako Oihartzuna* astekariaren erredaktore burua da. Kazetariak “amazigh” etniakoa dela dio, “berbere” hitzarekin ez duela lotzen, “inondik ere”. Hauxe, beraz, lehen ikasgaia: “amazigh”ek “gizon askea” esan nahi du.

Naluten gaude, Libia mendebaldeko mendikatean. Gerra zibila joan zen otsailean piztu zenetik, gizonak besterik ez dira gelditu herri honetan. Borrokatzeko adinean daudenak, jakina. Euren familiak Tunisian babestu dira sei hilabetez, hain izan da handia tunisiarren eskuzabaltasuna krisi honetan. Zorionez, ia libiar errefuxiatu guztiak bueltan dira etxera dagoeneko.

“Libiako orainaz eta etorkizunaz mintzo gara, betiere iragana ahaztu gabe. Aste honetako edizioan, hain juxtu, hiru hitz oso garrantzitsu gogorarazten dizkiegu gure irakurleei: “tilele”, “agrauli” eta “tagraula”; “askatasuna”, “borrokalaria” eta “iraultza”, dio Khalifak, harro, inprimatzen

Goian, amazigh gerlariak Gaddafiren tropei kendutako armamentua miatzen. Ezkerrean behean, Jefrengo eskola. 46 umek ikasten dute, 11 irakasle boluntarioekin.

Amazighen herriak defentsa ikuspegia jarraituz eraiki ohi dira. Batzuk lur azpiko kobazulo sareetan “galtzen” dira; beste batzuk mendi gaineko harresi gisa altxa dira

dituzten 500 aleetako bat eskuan duela. Amazigh alfabetoa erakusten duen zutabeak beste titularren artean aurkitu du bere txokoa: “Tripoli errebeldeen esku”; “Iraultzaileak Sirtera bidean”...

Mendietako Oihartzuna Libiako Nafusa mendikatean argitaratu berri diren astekarietako bat da. Gaddafiren kontrako oldarraldia piztu zenez geroztik, herrialdeko amazigh herriak berebiziko kultur esnatzea bizi du. Tunisiako muga-igarobidea mendean hartzea ezinbestekoa izan da horretarako. Aldi berean, ezin ukatu orografia lagun izan dutela bertakoek.

Sei hilabeteotan, fronte ugaritan borrokatu dute Libiako amazighek: basamortuko lubakietan nahiz inprimategietan. Baita “aire”an ere: “Transmisore on bat edukiko bagenu, haraneko herri eta hirietara iritsiko ginatke erraz. Tamalez, 70 kilometroko erradioa besterik ez du hartzen gureak”, kexu da Tarik Yerro, Nalut Aske Irratiaren burua. Gainontzeko lankideak ez bezala, Yerro ez da iritsi berria irriti munduan. 2002az geroztik aritu da lanean, eraikin honetan-txe. Egoera, baina, biziki aldatu

“Gizon askeak” ala “Satanen semeak”?

“Arabiar, pertsiar, greziar edota erromatar herria bezalako talde sendo eta leinu nobleduna da amazigha. Eta Magreben bizi izan dira hasiera-hasieratik”.
Ibn Khaldun, XIV. mendeko arabiar historiagilea.

Egun, 40-50 milioi amazigh daude Maroko, Aljeria, Mali, Niger, Tunisia eta Egipton sakabanatuta. Adituek diotenez, Ipar Afrikan dute jatorria herri honetako biztanleek. Berbere hitzaz ezagunagoak izan arren, amazighek ez dute gustuko izendapen hori, latinetik hartutako “barbaro” sustrai berekoa baita. Amazigh “gizon askea” erabiltzen dute beraiek, eta imazighen pluralen. Euren hizkuntzari tamazight deitzen diote eta afroasiar hizkuntz familiar sailkatu dute adituek.

Egungo amazigh gehienak suni musulmanak izan arren, kristau gutxiengo batzuk aurki daitezke oraindik

Aljeriako Kabilia eskualdean. Aldi berean, 1960 arte judu amazigh komunitate sendoa zegoen Marokon. Antzinako amazigh ezagunenak, besteak beste, Masinisa numidiar erregea eta Apuleio erromatar idazleak ziren. Amazighak ziren baita ere Hispania konkistatu zuen Tariq ibn Ziyad jenerala, Ibn Batuta Erdi Aroko esploratzailea edota San Agustin eliza burua. Egun, Zinedine Zidane futbolaria da herri honetako kiderik ezagunena.

Wikileaks sareak filtratutako kable guztien artean amazighekin zerikusia duten hainbat topatu dira. Muammar al-Gaddafiren garaian tamazightaren irakaskuntza debekatu zen eta Wikileaks-ek filtratutakoaren arabera honako mezua igorri zien amazighegi libiar koronelak: “Nahi erara deitu al diozue zuen buruari etxe barruan (berbere, Satanen semeak...) baina libiarrak besterik ez zarete etxetik kanpo”.

omen da azken hilabeteotan: “Irratiaren erai-kinak dituen lau geletatik bakarra baino ez zen erabiltzen lanerako. Gainontzeko hiruetan Gaddafiren polizia politikoa zegoen beti. Hamid nire lankidea zenak sekulako jipoia jasan zuen behin, gauden gela honetan, hain zuzen. Bere delitua, amazigh abesti bat txertatzea programazioan. Lehen hitz arrotzak entzun bezain laster, poliziek hura hartu, egurtu eta atxilotu zuten”, gogoratu du langile beteranoak, te eta datilen otordu aurrean. “Jainkoa lagun, hemen ez da horrelakorik gertatuko berriro ere”.

Nafusako ahotsik ezagunenetakoa da Muhamed Alirena, bera baita irratiko aurkezlea: “Atzerrian odontologia ikasten ari nintzela piztu zen oldarraldia. Ikasketak eten eta berehala bueltatu nintzen etxera nire herriari laguntzarren. Ez naiz gai arma bat maneiatzeko baina lagun batek esan zidan ahots bikaina neukala irratirako eta, tira, hemen nago gaur”, dio 21 urteko gazteak. Irratigintza eta bere dentista ikasketak partekatu nahiko lituzkeela dio, “dena bukatzen denean”.

Ordurako, amazigh telebista ez da gauza berria izango. Momentuz, albistegiak euren hizkuntzaz ikus ditzakete bertakoek egunero, 15:30etik 16:00tara. Gerra zibila piztu zenetik, Qatarrek era anitzeko laguntza eskaini die matxinoei: armak, dirua, errefuxiatu guneak Tunisian eta tamazight hizkuntzako telebista programak. Asmatu badaiteke ere, ikusteke dago oraindik arabiar emirerriak exijituko duen ordaina.

Larrialdi egoera

Esan ei da Nafusako amazighak eta arabiarrek elkarrekin mendetan bizi izan direla han.

Edonola, Libia mendebaldeko mendikatean dauden hogei bat herrietatik, bakar batean topa daitezke talde bietako kideak. Rehibat herrian ez ezik, gainontzeko guztiak “etnia bakarrekokoak” ditugu: amazightarrak ala arabiarrek.

“Amazighak ez gaituzte gogoko arabiarrok. Iritsi berriak garela diote, mendi haue-

tan mila urtetik gora eman baditugu ere”, zioen Saleh Gerhyan zintandarrak. Zintan da, hain juxtu, arabiarren herririk handiena Nafusa mendikatean.

“Arabiarrekin nahastu izan bagina gure hizkuntza galduta genukeen dagoeneko”, argudiatzen dute amazigh askok. Antza, hizkuntza da, eta ez besterik, milaka urte dituen herri honen nortasun ikur nagusia.

Amazighen herriak defentsa ikuspegia jarraituz eraiki ohi dira. Batzuk lur azpiko kobazulo sareetan “galtzen” dira, labirinto hauek baitira eguzkitik babesteko aterperik onena. Beste batzuk, ordea, mendi gaineko harresi gisa altxa dira, basamortuko mehatxuetatik urrun.

Nafusa ekialdeko muturrean, Jefren dugu haietako bat. Edonola, azken hilabeteotan nekez entzuten zen “gizon aske”en hizkuntza bere kale huts eta hautsietan. Bonbardatutako ospitalea eta nonahi ageri diren kraterrak dira Jefrenek jasan duen zigorraren lekuko mutu bezain esanguratsuak. Gerra hasi zenetik ia egunero erori dira Gaddafiren GRAD koheteak herri honetan. Hori gutxi ez eta behealdetik –basamortutik– iritsi ziren soldaduek izugarritzko basakeriari ekin zioten.

Denbora beharko da, oraindik ere, bertako umeak aske eta ardurarik gabe ibili ahal izateko belztutako kale hauetan. Bitartean, ireki berri den eskolan dihardute. Lau hamarkadez debekatutako euren ama hizkuntzaz jolasten, abesten eta, funtsean, ikasten. “46 ume daukagu eskola honetan. 11 boluntario gaude irakasle, denak emakumeak; gizonak gerran daude”, dio Sarah Hatem jefrendarrak. Emakume kementsu hau Tanit Elkarteko lehendakaria da. Amazigh jainkosaren izena duen taldea, herri honen kultura eta hizkuntza babesteko sortu berri direnetako beste bat baino ez da.

Tifinagh: amazighen alfabeto zaharberriua

Amazighen egungo alfabetoa herri honen antzinako eskriturretan oinarritzen da. K.a. II. mendekoak dira tamazight hizkuntzaz idatzitako lehen inskripzioak, baina adituek diotenez, askoz ere zaharragoa izan liteke. Tifinagh deitzen diote. XII. mendeaz geroztik, amazighek arabiar alfabetoa erabili izan dute, baita latindarra ere. Nolanahi, XX. mendean “tifinagh berria” izeneko alfabetoa erabiltzen hasi ziren. Hala, duela gutxira arte baino ez dira tifinagh berriaren alfabetozko testuak inprimatu. Marokon haxe erabiltzen da gehienetan, amazigh ekintzaile askok oraindik latindar alfabetoa nahiago badu ere. Aljerian, azken hori erabiltzen da ia beti.

Gaddafik boterean eman dituen lau hamarkadetan, debekatuta zeuden amazigh herriaren argitalpen oro Libian. Baina iraultza piztu zenetik, herrialdeko gutxiengo handienak alfabeto zaharberriuari eutsi dio plazara etengabe ateratzen ari diren argitalpenetan. Hori bera erabiltzen da Qatarretik emititzen ari den telebista amazighen programazioan.

Ezker-eskuin: Muhamed Khalifa Mendietako *Oihartzuna* astekariko erredaktore burua; Nalut Aske Irratiko Tarik Yerro eta Muhamed Ali; Tanit elkarteko lehendakari Sarah Hatem, tiffinagh alfabetoa alboan duela; eta Madghis Buzakhar atxilotu ohia.

Horrelako ekimenek atxiloketa, tortura eta, agian, exekuzioa ere eragin zezaketen duela oso gutxira arte. Eskolan bertaratu den Madghis Buzakharrek ederki asko daki: “Joan zen abenduan Gaddafiren poliziak anai eta biok atxilotu gintuen. Urteak eman ditugu gure kultura eta hizkuntza ikertzen eta agenteek ‘susmagarriztat’ jo zituzten etxean aurkitu zituzten liburak”. Buzakhar anaiak “traizioa eta sedizioa” kargupean espetxeratu zituzten Tripolin. 70 egun atxilotuta eman ostean, aske gelditu ziren iraultzaren lehen egunetan.

“Zorte handia izan dugu. Izan ere, Biziarteko eta Heriotza-zigorra sailean sartu gintuzten. Anai eta biok uste genuen aurki akabatuko gintuztela edo, zortea lagun, bizitza osoa emango genuela kartzelan”, dio 29 urteko gazteak eskolaren atarian. Baina ez dirudi eskarmentu gogorrek bere kemena apaldu duenik: “Tamazight-a hizkuntza ofiziala izateko borrokatu behar dugu aurki sinatuko den Konstituzio berrian. Bada garaia gureari eusteko”.

“Tamazight-a hizkuntza ofiziala izateko borrokatu behar dugu aurki sinatuko den Konstituzio berrian. Bada garaia gureari eusteko”

MADGHIS BUZAKHAR

Naluten bueltan, lehen umeak ikus daitezke herriko plazan azken sei hilabeteotan. Herriak bost hilabete luze eman zituen Gaddafiren bonben azpian. Behealdetik, haranetik, egunero iristen ziren koheteak, eta abisatu gabe.

Momentuz hondakinak besterik ez daude jolasteko, baina haurrak pozik daude. Munduko edozein umek bezala, bertakoek ere gogoko dute “soldaduetara” jolastea. Agian areago, norberaren gurasoak protagonista izan direnean atzora arte.

Zorionez, benetako tiroketak eta leherketak bukatu dira. Isiltasuna da nagusi Naluteko antzinako harresian. UNESCOk egun erroldatutako gotorlekuak XI. mendez geroztik iraun du zutik, basamortutik etor zitekeen eraso orori so.

Arratsaldeko zazpiak. Eguzkia basamortuan ezkututzen ari da, emeki, amazighen gotorlekua bere azken izpiaz lastanduz. Egun berri bat jaioko da ordu gutxiren buruan. ■

**TALLERES
MITXELENA S.COOP.**

Torno bertikala: Ø 4.200 x 2.000
Fresadora: 10.000 x 3.500
Barrenatze mekanizatua

Talleres Mitxelena, S.Coop.

Eziago Poligonoa • Zikuñaga Auzoa • 20120 HERNANI (Gipuzkoa)
T 943 55 25 12 - 16 • F 943 55 28 16 • info@talleresmitxelena.com

www.talleresmitxelena.com